

دانشگاه ساری
پد

تاریخ ادبیات ۲

(رشته ی زبان و ادبیات فارسی)

www.ketab.ir

دکتر توفیق هـ . سبحانی

سرشناسه	: هاشم پور سبحانی، توفیق، ۱۳۱۷-
عنوان و نام پدید آور	: تاریخ ادبیات ۲ (رشته زبان و ادبیات فارسی) / توفیق هـ سبحانی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: یازده، ۲۳۴ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور؛ ۱۸۵۳، گروه زبان و ادبیات فارسی؛ ۱۳۷ / ق.
شابک	: 978 - 964 - 387 - 897 - 9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
یادداشت	: چاپ قبلی: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۳ (پانزده، ۴۱۲ص.).
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۳۳-۲۳۴.
موضوع	: ادبیات ایرانی - تاریخ و نقد - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	: ادبیات فارسی - تاریخ و نقد - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	: ادبیات فارسی - تاریخ و نقد - راهنمای آموزشی (عالی).
موضوع	: ادبیات فارسی - تاریخ و نقد - آزمون ها و تمرین ها (عالی).
موضوع	: ادبیات ایرانی - تاریخ و نقد - آزمون ها و تمرین ها (عالی).
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور
رده بندی کنگره	: PIR۳۳۷۵/۵۲ت۲۱ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	: ۸۵ / ۹۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۲ ۷۴۰

دانشگاه پیام نور

تاریخ ادبیات ۲

مؤلف: دکتر توفیق هـ. سبحانی

ویراستار علمی: دکتر حسن انوری

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول تجدید حروفچینی اردیبهشت ۱۳۹۲

شابک: ۹ - ۸۹۷ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 897 - 9

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، با صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمرهٔ کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ و ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش ربانی و صورتی جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

نه	پیشگفتار
یازده	راهنمای مطالعه
یازده	هدف کلی
۱	۱. اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌های غزنویان، آل‌زیار، آل‌بویه، غوریان (آل‌شش‌ب)
۱	هدف‌های رفتاری
۲	۱-۱ کلیاتی درباره‌ی اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌های غزنویان، آل‌زیار، ...
۱۰	۱-۲ شاعران معروف عصر غزنویان، آل‌زیار، آل‌بویه و غوریان
۱۰	۱-۲-۱ فرّخی سیستانی
۱۲	۱-۲-۲ عنصری بلخی
۱۶	۱-۲-۳ منوچهری دامغانی
۱۷	۱-۲-۴ مسعود سعد سلمان
۱۹	۱-۲-۵ ابوسعید ابوالخیر
۲۲	۱-۲-۶ سنایی غزنوی
۲۶	۱-۳ نثرنویسان و علمای معروف عصر غزنویان، آل‌زیار، آل‌بویه، غوریان و آثار مشهور این دوره‌ها
۲۶	۱-۳-۱ شمس‌المعالی قابوس‌بن و شمگیر
۲۶	۱-۳-۲ خواجه‌ابوالفضل محمدبن حسین بیهقی
۲۸	۱-۳-۳ ابن‌سینا
۳۱	۱-۳-۴ ابوریحان بیرونی
۳۴	۱-۳-۵ عنصرالمعالی کیکاووس‌بن اسکندر
۳۵	۱-۳-۶ تاریخ سیستان
۳۶	۱-۳-۷ هجویری
۳۷	۱-۳-۸ ترجمه‌ی رساله‌ی قشیریه
۳۹	۱-۳-۹ نصرالله منشی
۴۱	خلاصه‌ی فصل
۴۲	خودآزمایی ۱

۲. اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در عصر سلجوقیان و اتابکان

هدف‌های رفتاری

- ۴۷ ۲-۱ کلیاتی درباره‌ی اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در عصر سلجوقیان و اتابکان
- ۴۷ ۲-۲ شاعران معروف عصر سلجوقیان و اتابکان
- ۴۹ ۲-۲-۱ فخرالدین اسعد گرگانی
- ۵۴ ۲-۲-۲ اسدی طوسی
- ۵۴ ۲-۲-۳ ناصر خسرو
- ۵۶ ۲-۲-۴ بایطاهر همدانی
- ۶۱ ۲-۲-۵ معزی نیسابوری
- ۶۲ ۲-۲-۶ خیام
- ۶۵ ۲-۲-۷ انوری
- ۶۹ ۲-۲-۸ خاقانی سروانی
- ۷۲ ۲-۲-۹ نظامی گنجوی
- ۷۵ ۲-۳ نویسندگان معروف عصر سلجوقیان و اتابکان
- ۸۰ ۲-۳-۱ نظام‌الملک طوسی
- ۸۰ ۲-۳-۲ خواجه عبدالله انصاری
- ۸۱ ۲-۳-۳ ابوالحسن خرقانی
- ۸۴ ۲-۳-۴ محمد غزالی
- ۸۶ ۲-۳-۵ احمد غزالی
- ۹۰ ۲-۳-۶ عین‌القضات همدانی
- ۹۲ ۲-۳-۷ قاضی حمیدالدین بلخی
- ۹۵ ۲-۳-۸ نظامی عروضی سمرقندی
- ۹۶ ۲-۳-۹ شهاب‌الدین سهروردی
- ۹۷ ۲-۳-۱۰ سعدالدین وراوینی

خلاصه‌ی فصل

خودآزمایی ۲

- ۱۰۷ ۳. اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌ی خوارزمشاهیان، ملوک‌کرت و قراختایان
- ۱۰۷ هدف‌های رفتاری
- ۱۰۸ ۳-۱ کلیاتی درباره‌ی اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌های خوارزمشاهیان، ملوک‌کرت و قراختایان
- ۱۱۱ ۳-۲ شاعران معروف دوره‌ی خوارزمشاهیان، ملوک‌کرت و قراختایان
- ۱۱۱ ۳-۲-۱ رشید و طواط
- ۱۱۳ ۳-۲-۲ سیف اسفرنگی
- ۱۱۴ ۳-۳ نثرنویسان و علمای عصر معروف خوارزمشاهیان، ملوک‌کرت و قراختایان
- ۱۱۴ ۳-۳-۱ سید اسماعیل جرجانی
- ۱۱۶ ۳-۳-۲ شمس قیس رازی
- ۱۱۷ ۳-۳-۳ فخرالدین رازی

خلاصه‌ی فصل

۱۲۱	۴. اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌ی مغول
۱۲۱	هدف‌های رفتاری
۱۲۳	۴-۱ کلیاتی درباره‌ی اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در عصر مغول
۱۲۷	۴-۲ شاعران معروف دوره‌ی مغول
۱۲۷	۴-۲-۱ فریدالدین عطار
۱۲۹	۴-۲-۲ مولانا جلال‌الدین رومی
۱۳۵	۴-۲-۳ فخرالدین عراقی
۱۳۶	۴-۲-۴ سعدی
۱۴۰	۴-۲-۵ امیرخسرو دهلوی
۱۴۲	۴-۲-۶ محمود شبستری
۱۴۶	۴-۳ نویسندگان عارفان معروف و آثار منشور در دوره‌ی مغول
۱۴۶	۴-۳-۱ نجم‌الدین رازی
۱۴۸	۴-۳-۲ نجم‌الدین کرکی
۱۵۰	۴-۳-۳ خواجه نصیرالدین طوسی
۱۵۲	۴-۳-۴ بابا افضل کاشانی
۱۵۴	۴-۳-۵ محمد عوفی
۱۵۵	۴-۳-۶ شمس‌الدین تبریزی
۱۵۸	خلاصه‌ی فصل
۱۵۹	خودآزمایی ۴

۵. اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌ی آل‌اینجو، آل‌جلایر، چوپانیان، سربداران، آل‌مظفر، تیموریان، قراقویونلوها و آق‌قویونلوها

۱۶۳	هدف‌های رفتاری
۱۶۳	۵-۱ کلیاتی درباره‌ی اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره‌های آل‌اینجو و ...
۱۶۴	۵-۲ شاعران معروف دوره‌ی آل‌اینجو، آل‌جلایر...
۱۷۲	۵-۲-۱ ابن‌بیمین
۱۷۴	۵-۲-۲ سلمان ساوجی
۱۷۵	۵-۲-۳ عبید زاکانی
۱۷۷	۵-۲-۴ حافظ
۱۸۲	۵-۲-۵ خواجه‌ی کرمانی
۱۸۸	۵-۲-۶ نعمت‌الله ولی
۱۸۹	۵-۲-۷ جامی
۱۹۴	۵-۲-۸ باباافغانی شیرازی
۱۹۹	۵-۳ نویسندگان معروف دوره‌ی آل‌اینجو، آل‌جلایر و ...
۱۹۹	۵-۳-۱ حمدالله مستوفی قزوینی
۲۰۱	۵-۳-۲ میرخواند
۲۰۴	۵-۳-۳ واعظ کاشفی

۲۰۷

۲۰۸

۲۱۱

۲۱۲

۲۱۷

۲۳۳

۵-۳-۴ دولت‌شاه سمرقندی

۵-۳-۵ خواندمیر

خلاصه‌ی فصل

خودآزمایی ۵

پاسخنامه

کتابنامه

www.ketab.ir

پیشگفتار

در تقسیم‌بندی تاریخ ادبیات ایران به چهار قسمت در رشته‌ی ادبیات فارسی در برنامه‌ریزی ستاد انقلاب فرهنگی تسامحی رخ داده و در نتیجه پربارترین دوره‌ی تاریخ ادبیات ایران نصیب تاریخ ادبیات (۲) شده است. یکی از درخشان‌ترین دوره‌های ادبی و تاریخی ایران بین سال‌های ۳۵۰ تا ۵۰۰ هـ. بوده است و بعد از آن تاریخ تا اوایل قرن هفتم بزرگ‌ترین چهره‌های شعر و عرفان ظهور کرده‌اند.

تاریخ ادبیات (۲) برمبنای تقسیم‌بندی ستاد انقلاب فرهنگی از قرن پنجم هجری تا اوایل قرن دهم هـ. را شامل می‌شود. در این دوره بزرگ‌ترین شاعران و نویسندگان و عارفان، درخشان‌ترین آثار خود را عرضه داشته‌اند. ناصر خسرو، خواجه عبدالله انصاری، مولانا جلال‌الدین، سعدی، عطار، حافظ و جامی و... ده‌ها تن از بزرگان اندیشه‌ی این مرز و بوم در این عصرها زیسته‌اند. اهل ادب می‌دانند که اگر محقق بی‌خواهد مثلاً تنها درباره‌ی ناصر خسرو آنچه لازم است، بنویسد، ناچار است که بسیار پیش از این اوراق که هم اکنون نویسنده‌ی این سطور سیاه کرده است مطلب بنویسد تا بتواند ناصر خسرو را برای خواننده بی‌حوصله‌ی امروزی معرفی کند؛ در حالیکه در این کتاب به ناگزیر باید پا به پای ناصر خسرو از دیگر بزرگان معاصر و قبل و بعد از او هم سخنی به میان آورد.

برای آن که این کتاب درسی دو واحدی که در یک نیمسال آموخته خواهد شد، حجمی معقول داشته باشد ناگزیر از نام‌آورترین گویندگان و نویسندگان این پنج قرن سخن خواهد رفت و از دیگر شاعران و نویسندگان این دوره‌ها فقط به ذکر نام اکتفا

خواهد شد. از مباحثی که ذیل عنوان «دیگر شاعران این دوره» و «دیگر نویسندگان این دوره» آمده است، سؤال امتحانی داده نخواهد شد. مدرّسان و همکاران ارجمنند می‌توانند با استفاده از منابع گوناگون، درباره‌ی این شاعران تکالیفی از دانشجویان خود بخواهند و برای آن نمره‌ای منظور کنند. معانی لغات و ترکیبات نمونه‌های نظم و نثر در پانوشت آمده است. در مورد مآخذ اساسی کتاب می‌توان به پایان تاریخ ادبیات (۱) مراجعه کرد. در تهیه‌ی جدول‌های تاریخی از کتاب *طبقات سلاطین اسلام*، تألیف استانلی لین یول، ترجمه‌ی مرحوم عباس اقبال، *دایرةالمعارف مصاحب*، *نسب نامه خلفا و شهریاران*، تألیف زامباور، ترجمه‌ی دکتر محمد جواد مشکور، و *تاریخ مفصل ایران*، تألیف مرحوم عباس اقبال بهره‌مند شده‌ایم. در مورد کتاب‌های دیگر به کتابنامه‌ی پایان کتاب مراجعه کنید.

راهنمای مطالعه

دانشجوی گرامی

پیش از مطالعه‌ی تمام فصل‌های کتاب نظری کوتاه به فهرست مطالب و متن کتاب بیندازید. آن‌گاه هدف کلی کتاب و هدف‌های رفتاری هر فصل را مورد توجه قرار دهید. در هر کدام از فصل‌های پنجگانه‌ی کتاب، اوضاع اجتماعی و ادبی دوره‌ای خاص بررسی شده و شاعران و نویسندگان بنام آن دوره معرفی شده‌اند و در پایان هر فصل نموداری از دوره‌های سیاسی ارائه شده است. هر کدام از هدف‌های رفتاری با توجه به اهداف آموزشی ویژه مطرح شده و شخصیت‌ها و آثار، هر یک از جنبه‌های خاص خود معرفی شده‌اند.

پس از بررسی اجمالی هدف‌های رفتاری لازم است که متن هر کدام از فصل‌های کتاب را جداگانه و با دقت مطالعه کنید و بار دیگر به هدف‌های رفتاری مراجعه کنید و هدف‌های مورد انتظار رفتاری را با فراگرفته‌های خود مقایسه کنید. خودآزمایی‌های پایان هر فصل به شما کمک خواهد کرد که با سنجش پاسخ‌های درست، درباره‌ی فراگرفته‌های خود به ارزیابی نسبی برسید.

پس از فراگرفتن مطالب هر فصل، خلاصه‌ی مطالب را که در پایان فصل‌ها به اختصار آمده است، مطالعه کنید. در صورتی که درباره‌ی مطالب این کتاب به اطلاعات بیشتری نیاز داشته باشید به مآخذ معرفی شده در کتابنامه مراجعه کنید.

هدف کلی

آشنا شدن دانشجوی با تغییر و تحول ادب فارسی در چند دوره‌ی مختلف تاریخی از (قرن پنجم تا قرن نهم هجری) و معرفی شاعران و نویسندگان سرشناس این دوره‌هاست.